

אמיל גרינצוויג ז"ל

אמיל נולד ב-1.12.47 בעיר קלז' שברומניה, בנם של אולגה ז"ל, ניצולת מחנה ההשמדה אושוויץ, ושל שמואל ז"ל. אח לאליעזר (לולו).

מסע הנדודים של המשפחה החל בטרנסילבניה והמשיך ברומניה, צרפת וברזיל. בעודם בצרפת, בדרכם לארץ, נפטר האב. בקיץ 1963 הגיעה המשפחה לארץ, והשתקעה בכרמל שבחיפה.

אמיל סיים את לימודיו בבית הספר הריאלי בחיפה ובשנת 1965 הצטרף לגרעין נח"ל בקיבוץ רביבים שבנגב. הוא התאהב בנוף המדברי ובמרחבים שהקנו לו תחושה של בית. את שירותו הצבאי עשה בנח"ל המוצנח ונטל חלק כלוחם במלחמות ישראל - מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה, מלחמת יום כיפור ומבצע שלום הגליל.

לאחר שחרורו מצה"ל הפך אמיל לחבר מן המניין בקיבוץ רביבים, שם גם נולדה בתו ניבה. לאחר שנים מספר של עבודה חקלאית בקיבוץ, בעיקר במטע, יצא ללימודי התואר הראשון במתמטיקה ופילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים. תקופה זו התאפיינה בפעילות חברתית נמרצת ותוססת. בתום הלימודים חזר לקיבוץ והצטרף לצוות ההוראה והחינוך בבית הספר האזורי "מעלה הבשור" כמורה למתמטיקה וכמחנך. בנוסף לעבודת ההוראה השקיע בפיתוח הצד החברתי במוסד ויזם תכניות חברתיות לבני הנוער. השילוב המבורך בין שני עיסוקים אלו התברר כמוצלח ונכון.

גבי מזור, ידידו ושותפו של אמיל לדרך ב"מעלה הבשור" מספר:

"בית הספר הוקם בראשיתו בקיבוץ מגן כמוסד חינוכי לקיבוצי השומר הצעיר אשר בנגב המערבי. לימים, בשנות השבעים המוקדמות, הצטרפו אליו קיבוצים השייכים לזרם הקיבוצי המאוחד כרביבים, צאלים וכיסופים והוא הפך למוסד החינוכי הראשון בתנועה הקיבוצית שאיחד בתוכו את כל זרמיה הפוליטיים והרעיוניים של התנועה הקיבוצית. הכיתות היו מעורבות ועל כן לחלקם של התלמידים היה זה מוסד חינוכי לכל דבר ועניין ולאחרים בית ספר יום בלבד. סגל המורים והמחנכים היה מעורב ומאחר וקיבוץ רביבים היה הגדול שבקיבוצי האזור וכן גם מספר תלמידיו, יוצג הקיבוץ גם במספר הגדול ביותר של מורים

למקצועות שונים ומחנכים. עיקרו של הסגל היה צעיר וברובו עמד בשלב זה או אחר של לימודיו האקדמיים. ההוראה בבית הספר "מעלה הבשור" נתפשה על ידי רובם כאתגר חינוכי, אקדמי ואינטלקטואלי. בית הספר כבעל הרכב פרסונלי ואידאולוגי פלורליסטי היה בשל ראשוניותו וייחודו בעל פתיחות רבה ומוכנות בלתי מוגבלת לרעיונות חינוכיים חדשניים ולשיטות הוראה ייחודיות. אלה כמו גם אלה קסמו לרובנו והיוו עבורנו כר נרחב ליוזמות בלתי נדלות. התלמידים, שגם עבורם היה כאן תהליך של בנייה רעיונית חדשה, שיתפו פעולה בהתלהבות רבה. התחושה הייתה שכולנו יחד בונים משהו משותף עבור כולנו, תלמידים וצוות חינוכי כאחד.

לאמיל, שהצטרף לבית הספר לאחר מלחמת יום כיפור, התאים המקום ככפפה ליד. אמיל גילם באישיותו את האינטלקטואל הליברל, בעל עמדות מגובשות ומבוססות. יחד עם זאת, הייתה בו סקרנות וחקרנות אינטלקטואלית בלתי נדלית, הפתוחה לכל דרך ניסוי או תהייה. בית הספר "מעלה הבשור" ללא ספק סיפק לו כר נרחב לכל אלה והרבה מעבר לכך. כניסתו למערכת הייתה כל כך טבעית ומהירה כאילו היה שם מאז ומעולם. הוא החל כמורה למתמטיקה ומחנך כיתה וחיש מהר היה לאחד מצירי ההתפתחות המרכזיים של בית הספר. חדר המורים, המדשאות ובעיקר חדרו הקיבוצי בשעות הערב היו למרכזי חשיבה לקבוצות דיון ספונטניות בהם עלו, נידונו ונחקרו רעיונות חינוכיים ויוזמות שונות. עם הבשלתם הם הובאו לפני ההנהלה לאישור ולביצוע.

זמן מה לאחר בואו קיבל עליו אמיל את הריכוז החברתי של בית הספר וממילא את יוזמות הפעילות החברתית. גולת הכותרת של אלה הייתה ללא ספק ראשיתם של משחקי הסימולציה: באמצע שנות השבעים נושא השלום בין ישראל וארצות ערב ובעיקר עם הפלסטינים היה רחוק מהסכמי השלום עם מצרים וירדן ומהסכמי אוסלו כמרחק מזרח ממערב. תנועת השלום הישראלית הייתה מיעוט איזוטרי, כמעט חסר השפעה, ועל כן היה בהעלאת הנושא לדיון בית ספרי מעמיק ונוקב משום חדשנות רבה.

הצוות החינוכי סביב דמותו המרכזית של אמיל צלל למים העמוקים בהתלהבות רבה ולאחר ימים ולילות רבים הנושא יצא לדרך. במשך שבועיים למדה שכבת הכיתות הבוגרות את הנושא על כל צדדיו והיבטיו, הן בשיעורים והן בהרצאות של מומחים מבחוץ שהועברו לשכבה כולה. נלמדו טקסטים, תעודות, מצעים ועמדות הן של מדינות ערב השונות והן של מגוון המפלגות השונות בארץ. לאחר מכן חולקו התלמידים למשלחות שונות המייצגות את ארצות ערב והפלסטינים מחד ואת מפלגות ישראל מאידך. מטרת משחק הסימולציה הייתה להקים סימולטנית 'ועידות משא-ומתן' בין ישראל למדינות ערב השונות והפלסטינים, כאשר בכל ועידה מיוצגת ישראל על ידי מפלגה אחרת. 'עיתונאים מרכזיים' ממיטב עיתוני ישראל שימשו כפקחים השומרים שמהשלחות אכן ינהלו את המשא ומתן בכפוף לעמדותיהם האמיתיות ולאידאולגיה אותה ייצגו. היה זה ללא ספק שבוע של למידה אינטנסיבית, אינטראקטיבית ובלתי אמצעית שכל בית הספר השתתף בה ללא יוצא מן הכלל, תלמידים מכל השכבות וצוות חינוכי כאחד.

הצלחתו של משחק הסימולציה הייתה ללא ספק מרשימה והיה ברור לכולם שיש לחדשו משנה לשנה. ואכן בשנים הבאות היו נושאים חדשים: ההסתדרות ומעמד השכירים אל מול המעסיקים סביב נושא מבחן שכותרתו "שביתת הנמלים"; דת ומדינה אל מול יחסי דתיים וחילוניים וכיוצא באלה נושאים נוספים. המסורת שנקבעה בתקופתו של אמיל המשיכה והונהגה גם שנים לאחר שעזב את בית הספר ואת קיבוץ רביבים.

פרויקט נוסף פרי יוזמתו של אמיל והמורים שסביבו היה חודש העבודה של שכבת "ב בעיר בה היה עליהם למצוא עבודה ולהתקיים ממשכורתם במשך חודש – איש איש לעצמו אך גם מתוך אחריות משותפת של הקבוצה. הייתה זו התנסות ראשונית, ללא הגנות, של בני קיבוץ בחיי עיר וביטוי אמיתי של אחריות אישית וקבוצתית. הצוות החינוכי פיקח על ההתנסות ממרחק וללא התערבות. גם כאן הייתה זו תחילתו של ניסוי פדגוגי, חברתי ואישי שהתפתח עם הזמן.

אלו הן שתיים מהיוזמות הגדולות בתחום החינוכי שאמיל עמד במרכזן. אך היו יוזמות רבות נוספות שהיקפן וההדים שעוררו היו מן הסתם פחותים יותר, אף שהשפעתם לא הייתה בהכרח משמעותית פחות.

תפקידו של רכז חברתי בבית ספר פלורליסטי כ"מעלה הבשור" לא היה קל שהרי ביסודו של המקום מצויים כל מרכיבי הקונפליקט הברורים מראש בין מוסד חינוכי של השומר הצעיר, בעל אידאולוגיה חינוכית מוגדרת, ובית ספר יום שחלק מתלמידיו חוזר כל יום לביתו. כיתות משותפות, פעילות חברתית משותפת ויחסי הכוחות שבין שני הזרמים הבטיחו מראש לא מעט זעזועים. נראה לי שאמיל הצליח בהתלהבותו, נמרצותו ומעל לכל באמונתו ובמחויבותו לגשר על כל הפערים ולפתור את כל הקונפליקטים שוודאי לא חסרו. בעיקר יש לזקוף לזכותו את תחושת השותפות ביצירה של התלמידים והסגל החינוכי שחשו כי יחד הם בונים משהו מיוחד השייך לכולם. לאלה כמו גם לאלה הייתה זו התנסות פדגוגית וחברתית אדירה ואלה כמו גם אלה נשאו אותה עמם כאשר עזבו את בית הספר איש איש לדרכו. פגישות עם תלמידים ומורים שנים לאחר מכן מדגישים כי להתנסות הזאת היו השפעות רבות בהמשך הדרך.

עם עזיבת הקיבוץ וממילא גם את "מעלה הבשור" מצא אמיל את דרכו למכון 'ון-ליר' בירושלים. נדמה לי, כמי שליווה אותו גם שם, כי לפחות חלק מאותם זרעי חשיבה פדגוגית וחברתית נשא אמיל עמו עם עזיבתו ונראה לי כי גם שם נשתלו רבים מהם, מבורכים על ידו באותה חירות חשיבה, עומק אינטלקטואלי וחקרנות אין קץ, אלא שכאן, כמה מעט ידענו אז, אכן היה לה קץ.

* * *

כשהייתה ניבה בת שנה החליט אמיל לשוב אל ספסל הלימודים. במקביל ללימודי התואר השני בפילוסופיה של המדע באוניברסיטה העברית בירושלים עבד במכון ון-ליר, שם שקד על הכנת תכניות חינוכיות לפיתוח מחויבות. הוא ארגן מחנות קיץ לנוער יהודי וערבי שבין השאר התמודדו עם השאלה **כיצד יוצרים מחויבות על בסיס בחירה חופשית אצל בני הנוער**. אמיל גרס כי "תנאי הכרחי - אך לא מספיק - להפיכת מעורבות למחויבות פעילה הוא הנכונות לשלם מחיר עבור העמדה הנקוטה. נכונות זו לשלם מחיר היא המבחינה בין עמדה שאדם שומר לעצמו "בבטן" ובין עמדה שהוא נוקט ומוכן גם לעשות משהו עבורה."

בקיץ 1982, בעקבות מחנות הקיץ שארגן מטעם מכון ון-ליר, כתב אמיל את "דו"ח פרויקט מחנות הקיץ לנוער יהודי ולנוער ערבי":

תכנים והיבטים דידיקטיים

מטרות

המחנה נועד לאפשר לנערים ולנערות בעלי נכונות ייחודית ויכולת לפעילות חברתית, או בעלי עניין בבעיות חברתיות ובקשר בין מדעי החברה לבין בעיות של האדם בחברה, לממש את נכונותם והתעניינותם. על כן הוסכם בצוות, כמו בשנה שעברה, לבחור בתהליך המיון נערים ונערות שלהם אנו נוטים לייחס:

1. יכולת לדרכי חשיבה שיטתיות.

2. אכפתיות ורגישות לבעיות ולתהליכים חברתיים.

ניסינו להבחין בתכונות אלה על-יסוד היקף הפעילות החברתית של המועמדים ומידת האכפתיות שלהם לסביבתם החברתית הקרובה ולמבנה החברתי. אכפתיות זו התבטאה בעיקר ברמת המודעות שלהם ובגישתם הביקורתית.

על בסיס תכונות ונתונים אלה ניסינו לפתח אצל חניך המחנה:

א. את היכולת לקשור את אשר קורה לו עם מה שמתרחש בסביבתו החברתית.

ב. את מידת רצונו לשלוט במה שקורה לו.

ג. את מידת האכפתיות שלו למה שמתרחש בסביבתו החברתית.

ד. את אמונתו בכוחותיו לנקוט עמדה, תוך הכרת הקשיים והמחירים הכרוכים בכך.

ה. את המודעות לכך שקיימים מחירים ורווחים לנקיטת עמדה, אם רוצים במימושה או בקידומה.

ו. את היכולת להשתמש בידע ובשיטות מתוך מדעי החברה, תוך טיפוח יכולת העמידה על מורכבות התופעות והמשתנים החברתיים וגיבוש ההכרה בהיעדרן של תשובות מוחלטות בתחום החברתי.

ז. את האמונה ביכולת להתערב במהלכם של תהליכים חברתיים, על-אף ידיעת מורכבות ומגבלות השינוי האפשרי ועל-אף המודעות לאפשרות הכישלון.

ח. את ההתמודדות עם הבעיה של גישור בין ניתוח תאורטי של תופעה והבנתה לבין התערבות מעשית לשינויה.

* * *

במקביל לשעות העבודה האינסופיות עם בני הנוער, אמיל לא הפסיק לחפש אחר תשובות לשאלות שקיננו בו בדבר עולמות ידע ומסורות תרבותיות, האדם כאורגניזם וכיצור תרבותי, אפשרות קיומו של ויכוח רציונלי במדע והשלכותיו על ויכוח בתחום הציבורי בדמוקרטיה. כל נושא שהעסיקו היה חוקר מתוך גישה מעמיקה מאוד, באופן יסודי ומחדש, כפי שהעיד חברו הקרוב גבי מאור: "אמיל היה מעורב בשלמות בכל דבר שעשה. הוא רצה להגיע ליסודות של כל דבר".

אמיל קרא בלי סוף אך גם נודע כאיש רעים, שוחר מסיבות, תאטרון ומוסיקה. בין לבין, שבוי בגעגועיו לבתו, היה נוסע לקיבוץ לבקרה.

לצד עיסוקיו האינטלקטואליים והחברתיים היה אמיל גם פעיל פוליטית. המלחמה שהתחוללה בלבנון והחשש לגורל הדמוקרטיה טרדו את מנוחתו. בין שירות מילואים אחד למשנהו הרבה לדון בנושא עם חבריו כמו גם עם חניכיו והביע דאגה רבה לנוכח המצב.

ב-10.2.83 השתתף אמיל עם חבריו לתנועת "שלום עכשיו" בתהלוכה, שנעה מכיכר ציון בירושלים לרחבה שלפני משרד ראש הממשלה, כדי למחות נגד ממשלת הליכוד על אי-יישום המלצות ועדת השופט כהאן לעניין הטבח בסברה ושתילה. בעת הצעדה התנכלו עוברים ושבים למפגינים, דחפו אותם ובקריאות "עליהום, עליהום" אף היכו כמה מהם מכות קשות. קריאות גנאי כ"אש"פיסטים", "עוכרי ישראל" ו"בוגדים" נשמעו מכל עבר.

בשעה 20:50 השליך יונה אברושמי, צעיר יהודי, רימון יד לעבר המפגינים. הרימון שהתפוצץ קטל את חייו של אמיל, והוא בן 36. עוד תשעה מהמפגינים נפצעו, חלקם קשה.

אמיל הובא למנוחות בחיפה. מסע הלוויה לווה במשמרות מחאה רבות של חברי קיבוצים ויישובים בכל רחבי הארץ אשר ערכו הפגנות הזדהות והביעו זעזוע מהרצח. משמרות אבל הוצבו בירושלים ונמשכו במשך כל ימי השבעה.

פרופ' יהודה אלקנה, מי שעמד בראש מכון ון-ליר, ספד לאמיל:

"רק אתמול התחבקנו, אמיל, והנה היום אני נושא לך הספד. קרנת תמיד אהבה, היית הומניסט ואינטלקטואל גדול, חבר טוב לעבודה ומחנך גדול של נוער. אהבת את הזולת, היית סמל לאנושיות. מהיום והלאה אמיל ייהפך לסמל, ועל סמל זה עוד נשמע רבות. לא סיימנו את הוויכוח האידאולוגי, מהחמורים שידעה ההיסטוריה היהודית, והוויכוח הזה ימשך עוד שנים. או לנו אם תימשך שנאת האחים הזאת, כיוון שאם תימשך - ייתכן חורבן בית שלישי".

שכנתו של אמיל לחדר במכון ון-ליר, שלומית כנען, מעידה כי הדמוקרטיה הישראלית הייתה נושא שהעסיקו יותר מכל בשנתיים האחרונות לחייו, עד כדי אובססיה. היא מספרת כי אהבתו הגדולה של אמיל הייתה החינוך והרצון להשפיע על הקמת חברה בעלת ערכים טובים יותר.

לדבריה של ז'נט אביעד, מפעילות "שלום עכשיו" שהכירה אותו מתחילת פעילותו בתנועה עוד בטרם עזב את רביבים, בתקופת חייו האחרונה ביטא אמיל תחושה שקשה לו להמשיך ולהשפיע על המאורעות בדרך של הפגנות וכי הפתרון לדעתו לבעיות המדינה יהיה "רק אם יתרחש איזה מקרה אסון או מקרה טרגי". אף על פי כן, המשיך אמיל להתייצב בהפגנות.

צילה אושפיז כתבה לזכרו:

"נער שלא יזדקן לעולם', כך הצטייר אצלנו, כאידאליסט חסר תקנה; רומנטיקן נלהב ועקשן למימוש עקרונות מוסר; שהצדק יופיע במוקדם או במאוחר; שהעוול יצומצם עד כמה שאפשר; שהתבונה הנאורה תגבר על חשכת הלאומנות ותמגר את תאוות הכיבוש; על זה נאבק במחשבה ובמחאה, אבל בלהט שהלך ודעך לאור המציאות הטופחת על פנינו. מאז אירועי הדמים בגדה, וביתר שאת מאז פרוץ מלחמת לבנון, נעשה ספקן וציניקן. כבר לא האמין בכוחה של ההפגנה ובכל זאת נרתם למחות נגד ביזוי החוק והסדר הדמוקרטי. ספג יריקות, אבל צעד בראש המפגינים, עדיין מאמין שהנה הנה התחולל השינוי המיוחל ותשוב דמוקרטיה הומנית לישראל. אבל לא צפה את מחיר ההימור". ("על המשמר", 13.2.83).

הירצחו של אמיל החריד את המדינה והסעיר את ראשי הציבור אשר הוקיעו את הרצח והביעו שאט נפש מהידרדרות הדמוקרטיה וחופש הביטוי. הוויכוח והקרע הציבורי סביב מסקנות ועדת כהאן התחדד עוד יותר ופער פצע עמוק שלא הגליד.

במלאת שבעה לרצח קיים האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל כנס מחאה כלפי גילויי האלימות שפשתה בחברה הישראלית, במיוחד נגד ביטויי השיסוי וההסתה, המוליכים לאלימות פיזית ולהרס הנורמות המוסריות בחברה דמוקרטית. הכנס התקיים בבית סוקולוב בתל-אביב. ספר תנחומים לזכרו של אמיל הוצב בכניסה. עצרות-אבל נוספות התקיימו במקומות שונים ברחבי הארץ ונישאו בהם נאומים.

המטה הבין-קיבוצי יזם פעולות מחאה נוספות נגד האיום על הדמוקרטיה בישראל. חברי כנסת ממגוון סיעות הבית ביקשו לגייס את ראשי המחנות הפוליטיים בארץ לפעולה משותפת למען ביעור כל ביטויי האלימות מקרב החיים הציבוריים במדינה.

במלאת שלושים לרצח חנכה עיריית ירושלים את "גן הוורדים" על שמו של אמיל, במקום בו נרצח. בנאום שנשא מר טדי קולק, אז ראש העיר, נאמר:

"התאספנו בגן שנועד להנציח את זכרו של אמיל, ולסמל את ההכרח בטיפוח הסובלנות, כיבוד הזולת וגינוי כל ביטוי של אלימות. עמידתנו כאן בשתיקה מבטאת יותר מכל את נחישותנו לפעול ברוח זו לטובת העם והמדינה."

האוניברסיטה העברית קיימה במלאת שלושים לרצח ערב התייחדות לזכרו של אמיל, שבמרכזו עמד דיון בנושא "אמת, ויכוח חופשי ודמוקרטיה" - נושא שבו עסק כתלמיד לתואר שני בתכנית "היסטוריה, פילוסופיה וסוציולוגיה של המדעים".

בחוברת שיצאה לאור לאחר מכן מופיעים קטעים מן העבודה הסמינריונית שהגיש אמיל לאותו סמינר וכן דפים אחדים מדברים אחרים שכתב, המעידים על מעורבותו בשאלות אלו.

מושג המחויבות / אמיל גרינצוויג

נראה לי שבשימוש השגור ביותר במונח 'מחויבות' אנו מתכוונים בפשטות לנכונותו של אדם לעשייה שלא למען עצמו בלבד, כשנכונות זו:

- א. אינה חד-פעמית, אלא היא אחד מאפיוניו של האיש.
- ב. אינה מצטמצמת לחובותיו המוגדרים על פי החוק.

מורכבות הדיון שלנו נובעת, מבחינתי, מכמה גורמים:

1. אינני מסתפק בנכונות זו לעשייה או בעשייה עצמה, אלא חשוב לי אופי המוטיבציה הכרוכה בנכונות זו.
2. לא ברור לי מתי נתייחס אל התנהגות מסוימת כאל עשייה ומתי נחליט שהיא איננה עשייה.
3. מתי נתייחס אל עשייה מסוימת כאל עשייה למען הכלל, ומתי נתייחס אליה כאל עשייה למען הפרט בלבד. כיוון שלא ברור לי אם אבחנה כזו ניתנת להיעשות, חוץ מאשר במקרים מאוד טריוויאליים, יכול להיות שהניסיון לתחום פה גבולות אינו פורה.
4. אם עשייה כלשהי שלא למען הפרט עצמו מהווה את אמת-המידה העיקרית למחויבות, אינני מסכים להתייחס אל כל מחויבות בחיוב, רק משום שהיא מחויבות, ובאופן בלתי תלוי בתכני העשייה.

לפיכך אני מציע להבחין בין מושגים של מחויבות, אשר המבדיל ביניהם אינו קשור אלא לסוגי המוטיבציה לעשייה.

תחילה לגבי מושג המעורבות. כך אקרא ל'אכפתיות' - נקיטת עמדה ו/או רצון לנקוט עמדה, כשזה מלווה בתחושה שיש לי עקרונית אפשרות ויכולת לעשות כן. במילים אחרות, **מעורבות היא אכפתיות עם ביטחון ביכולת לנקוט עמדה ורצון לכך**. כאשר למעורבות במובן זה מתווסף אלמנט נוסף, נקרא לו בשלב זה 'X', אנו מגיעים לסוג מסוים של מחויבות.

ברור לי, כפי שציינתי קודם, שלעתיים תכופות אנו מתייחסים אל סוגים שונים של עשייה כאל מחויבות, גם אם אין בצדם כל נקיטת עמדה או אפילו תביעה לנקיטת עמדה, או שאין כל קשר נראה לעין בין העשייה עצמה ובין נקיטת העמדה (או תהליך נקיטת העמדה).

לפיכך אני מציע להבחין בין מחויבות פעילה ובין מחויבות סבילה, לא על סמך העשייה, כפי שעשה זאת עזיז, אלא באופן הבא: מחויבות פעילה תהיה מחויבות הכוללת בתוכה נקיטת עמדה (לגבי העשייה עצמה), ומחויבות סבילה תהיה מחויבות אשר אינה כורכת את העשייה בנקיטת עמדה. למשל, אדם שיילך לתרום דם משום שקבוצת חברים שאתם הוא נמצא עושה כך, או בעקבות פתק על לוח-מודעות בקיבוץ, מבלי שינקוט עמדה או מבלי שישאל את עצמו שאלה כלשהי לגבי המעשה עצמו, עושה זאת מתוך מחויבות פסיבית. לעומתו, אדם שיתרום דם מתוך כך שהוא מייחס חשיבות למעשהו זה ו/או מתוך כך ששוכנע שעליו לעשות כך, פועל מתוך מחויבות פעילה.

[...]

מה היא אותה התוספת למעורבות, אשר הופכת אותה למחויבות פעילה? כדי לאפיין אותה, אין מנוס מכניסה לדיון במושג העשייה, ודיון זה לא נראה לי קל יותר מן הדיון במושג המחויבות. לפי דעתי, תנאי הכרחי - אך לא מספיק - להפיכת מעורבות, כמאופיינת כאן, למחויבות פעילה, הוא הנכונות לשלם מחיר כלשהו עבור העמדה הנקוטה. נכונות זו לשלם מחיר היא המבחינה בין עמדה שאדם שומר לעצמו "בבטן" ובין עמדה שהוא נוקט ומוכן גם לעשות משהו עבורה. הנכונות לשלם מחיר עבור קידום או מימוש עמדה כרוכה בגורמים רבים, והיא בוודאי תלויה-הקשר. למשל, היא תלויה בשיקולי כדאיות והסתברות שאדם עושה באופן סובייקטיבי: כלומר, הערכת היחס בין גודל המחיר ובין הסיכויים שתהיה לכך תוצאה כלשהי, או משקל כלשהו, בתנאים נתונים."

מתוך: "מה היא מחויבות", משמעותה של מחויבות: מקראה למשתלם, (עורך: רמי הוכמן). ירושלים, ון-ליר, אוקטובר 1983, עמ' 93-96.

* * *

במרץ 1983, כחודש לאחר הרצח, הוקמה קרן חינוכית לזכרו של אמיל שיזמה פנייה לאמנים ישראלים להגיב בציור על הרצח. רובם של האמנים נענו לפנייה. העבודות הוצגו בסדרת תערוכות שהתקיימו בשלוש הערים הגדולות - ירושלים, תל-אביב וחיפה, ביום השנה הראשון להירצחו של אמיל. הפיכתן להדפסים נעשתה בסדנת ברסטון בירושלים והפדיון ממכירתם נועד למימון פעילויות חינוכיות לקידום ערכי הדמוקרטיה וחופש הביטוי. אירוע כזה התקיים באוגוסט 1987, בגלריה "מימד" בתל-אביב, אז נערכה תערוכה ומכירה פומבית של כל ההדפסים. לקראת האירוע נעשתה פנייה לעוד עשרה אמנים שתרמו ברצון הדפסים ויצירות מקוריות.

להלן שמות האמנים (על-פי סדר א"ב) שהקדישו ותרמו מיצירותיהם:

טוביה אברהם, אריה אזן, מיכה אולמן, אלימה אלפן, יוסי אשר, שאול באומן, עליזה בן-ברוך, דדי בן-שאול, טובה ברלינסקי, אריה ברקוביץ', יאיר גרבוז, שוקי גריפית, משה גרשוני, דוד גרשטיין, אליהו גת, גאולה דגן, יעקב דורצין, ישראל הדני, שלמה הרפז, דוד טרטקובר, נחום טבת, פנחס כהן-גן, טוביה כץ, רפי לביא, אורי ליפשיץ, עפר ללוש, יעקב מישורי, לאה ניקל, נעמי סמילנסקי, אביגדור סטימצקי, יגאל עוזרי, פנחס עשת, מאיר פיצחזדה, רפי פלד, צור צקינסקי, מנשה קדישמן, רפי קינן, לילאן קלפיש, משה קופפרמן, דני קרוון, רוני ראובני, הרולד רובין, מירה רקאנטי, איוון שובל, יהודה שוורץ, יחזקאל שטרייכמן, רות שלוס, יחיאל שמי, יגאל תומרקין.

כיום נמצאים ההדפסים בבית מדרשת אדם, וניתן להמשיך ולרוכשם. המדרשה מציגה לעתים את ההדפסים בתערוכות לזכרו של אמיל.

ערבי עיון לזכרו של אמיל גרינצוויג

מדרשת אדם, שנוסדה בשנת 1986, כשלוש שנים לאחר הירצחו של אמיל, מקיימת מדי שנה ערב עיון לזכרו ובו רב-שיח בהשתתפות מגוון דוברים.

"אדם לאדם - אדם"

בתאריך 15.2.1988, במלאת 5 שנים לרצח, התקיים בירושלים יום עיון בו נטלו חלק שש כיתות ממגזרים שונים בירושלים ובסביבתה. באותו ערב התקיים ערב לזכרו של אמיל בו הוחלט להסב את שם המדרשה שנקראה עד אז "אדם - המדרשה לחינוך לדמוקרטיה ולדו-קיום לזכרו של אמיל גרינצוויג" ל-"אדם - המדרשה לדמוקרטיה ולשלום על-שם אמיל גרינצוויג".

תערוכת הדפסים

בתאריך 14.2.1989, במלאת 6 שנים לרצח, התקיים בירושלים ערב בו הוצגו ההדפסים האמנותיים שנוצרו בתגובה לרצח אמיל ושנתרמו למדרשה.

"מדד הדמוקרטיה בישראל"

בתאריך 28.2.1990, במלאת 7 שנים לרצח, התקיימה בירושלים הרצאתו של פרופ' יוחנן פרס שעסקה בתוצאות המחקר על מדד הדמוקרטיה בישראל.

"אלימות פוליטית" – הרצאה ותערוכת הדפסים

בפברואר 1991, בתקופת מלחמת המפרץ, במלאת שמונה שנים לרצח, נפתחה בבית האמנים בירושלים תערוכה נוספת שהציגה את ההדפסים לזכרו של אמיל. בתאריך 9.3.1991 התקיימה במקום הרצאתו של פרופ' מיכאל הרסגור שנעלה את התערוכה.

"שיתוף ילדים ובני נוער בהפגנות – זכות, חובה או עבירה?"

בתאריך 11.2.1993, במלאת 10 לרצח, התקיים בירושלים ערב עיון שמטרתו הייתה לנסות ולבחון את שאלת שיתופם של ילדים ובני נוער בהפגנות מזווית ראייה משפטית, אידאולוגית, חינוכית ופוליטית. את הערב הנחה ירון לונדון והשתתפו בו: עו"ד תמר מורג, ד"ר גלית חזן-רוקן, נעמה רוקם, הרב בני אלון, מסבאח טאטור, כרמית גיא וד"ר מאיר פעיל.

"חינוך לשלום"

בתאריך 15.2.1994, במלאת 11 שנים לרצח, התקיים ערב עיון בבנייני האומה בירושלים בהנחייתו של פרופ' חיים אדלר. שר החינוך והתרבות דאז, פרופ' אמנון רובינשטיין, נשא הרצאה ולאחריה התקיים רב-שיח בהשתתפות פרופ' דניאל ברטל, אלוף הראבן, ד"ר עאדל מנאע ואוקי מרושק-קלארמן.

"תהליך השלום וחינוך לשלום"

בתאריך 26.2.1995, במלאת 12 שנים לרצח, התקיים במרכז ציפורי ביער ירושלים ערב בהנחיית ד"ר עאדל מנאע ובהשתתפות פרופ' שלמה בן-עמי וד"ר סעיד זיידני.

"מה בין חופש ביטוי להסתה"

בתאריך 29.2.1996, במלאת 13 שנים לרצח, התקיים במרכז ציפורי ביער ירושלים ערב עיון בו נשא דברים המשפטן משה נגבי שדן בסוגיית חופש הביטוי והסתה בהקשר הפוליטי.

"על ספרות ושלום"

בתאריך 18.2.1997, במלאת 14 שנה לרצח, התקיים במרכז ציפורי ביער ירושלים ערב בהשתתפות העיתונאית עמירה הס והיוצרים אסעד אל אסעד וסלמאן נאטור.

"בזכות ולא בחסד"

בתאריך 26.2.1998, במלאת 15 שנים לרצח, התקיים בסמינר הקיבוצים בתל-אביב ערב שעסק בנושא הזכויות החברתיות של האדם. הדיון, אותו הנחה עו"ד מיכאל אטלן, התמקד בקשרים שבין חינוך לדמוקרטיה, צדק חברתי וזכויות חברתיות והשתתפו בו ד"ר אלישבע סדן, אמין פארס וסמי שלום שטרית.

"שווים – לא שווים"

בתאריך 23.3.1999, במלאת 16 שנים לרצח, התקיים במרכז ציפורי ביער ירושלים ערב עיון בו הוקרנו קטעים מסרטה של סיני בר-דוד "הדרום - אליס לא גרה כאן אף פעם". לאחר מכן התקיים רב-שיח בנושא יחסה של מערכת החינוך לאי-שוויון כלכלי ותרבותי בהנחיית אורנה שם-טוב ובהשתתפות יואל איפרגן, תמי גורדון, קלרה יונה, יעל בנימיני-לוי ועבד אלמנאן שביטה.

"המין החלש – על נשים ועוני"

בתאריך 17.2.2000, במלאת 17 שנים לרצח, התקיים במרכז ציפורי ביער ירושלים רב-שיח בהנחיית עו"ד דפנה הקר והשתתפו בו: חברת הכנסת מרינה סולודקין, ד"ר הנרייט קלב-דהאן, פאטמה קאסם וד"ר סילביה פוגל-ביז'אוי.

"הוי ארצי מולדתי – על חוק השבות וזכות השיבה"

בתאריך 18.2.2001, במלאת 18 שנים לרצח, התקיים במרכז צפורי ביער ירושלים רב-שיח בהנחיית העיתונאי דני רובינשטיין והשתתפו בו פרופ' רות גביזון, ד"ר אמל ג'מאל והרב מנחם פורמן.

"אבטלה, מלחמה ושלום"

השנה, בתאריך 18.2.2002, במלאת 19 שנים לרצח, מתקיים במרכז הערבי-יהודי ביפו ערב שיבחן את הקשר בין המצב הכלכלי למצב הפוליטי והביטחוני בהשתתפות פרופ' גדי יציב, דיקן ביה"ס לתקשורת - המכללה האקדמית נתניה וד"ר אחמד סעד, עורך ראשי של העיתון הערבי היומי "אלאתחאד". את הערב מנחה מירב אהרון-גוטמן, יוצרת הסרט "עבד של אף אחד".

אדם - המדרשה לדמוקרטיה ולשלום על-שם אמיל גרינצוויג
יער ירושלים, ת"ד 3353 ירושלים 91033
טל. 6448290-02 פקס: 6752932-02
e-mail:adam@adaminstitute.org.il
www.adaminstitute.org.il